

Handleiding catecheseles 'De Reformatie: Vernieuwen of Hervormen?'

Inleiding

Als reformatorische kerken mogen wij staan in een rijke traditie waarin het Woord van God centraal staat. Hervormingsdag op 31 oktober is daarbij een belangrijk moment: een herinnering aan het krachtige werk van God in de kerkgeschiedenis. Tijdens de Reformatie kwam de rijkdom van het Evangelie weer op de voorgrond te staan. De vijf sola's van de Reformatie vormen nog altijd het hart van onze gereformeerde belijdenis.

Toch merken we dat Hervormingsdag bij veel van onze jongeren nauwelijks leeft. De dag raakt in vergetelheid, terwijl de boodschap actueler is dan ooit. Onze jongeren leven in een tijd waarin het christelijke geloof onder druk staat en vanzelfsprekendheden verdwijnen. Wat betekent het voor hen om 'gereformeerd' te zijn, te geloven in lijn met de Reformatie?

Stichting IRS wil een concrete bijdrage leveren aan het bewust doorgeven van onze gereformeerde erfenis aan de volgende generatie. Daarom bieden wij een handreiking aan voor de catechese. Ze is bedoeld voor ambtsdragers en catecheten die de verantwoordelijkheid dragen om onze jongeren toe te rusten. De handreiking biedt een concrete les die u kunt gebruiken tijdens of rond Hervormingsdag, om zo onze jongeren mee te nemen in de betekenis van de Reformatie anno 2025.

Wij wensen u een zegenrijke catecheseles toe.

Hartelijke groet,

Hans van Hoof

Directeur Stichting IRS

Achtergrond van deze catechese les

Deze catecheseles richt zich op jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar, zoals zij die deelnemen aan de catechese. Het centrale thema is: De Reformatie: vernieuwen of hervormen? Catechisanten maken kennis met van enkele grondlijnen van de Reformatie. Zij worden relevant gemaakt voor het concrete (geloofs)leven van de jongeren.

In deze handleiding geven wij handvatten aan die u als catecheet kunt gebruiken in het vormgeven van deze les. Wij gaan er vanuit dat veel handvatten die wij geven een zekere herkenning zullen oproepen.

Beginsituatie catechisanten

Nadenken over de kerkgeschiedenis is niet iets wat veel jongeren bezighoudt. Het is mogelijk dat jongeren bij het horen van dit thema het gevoel of de gedachte krijgen dat dit geen of weinig relevantie heeft voor hun dagelijkse leven.

De uitdaging voor u als catecheet is om de jongeren in deze catecheseles de ruimte te geven om hun gedachten te delen over hoe zij naar de kerk kijken. Ga ervan uit dat bij de meeste kritische opmerkingen van jongeren vaak een dieper verlangen leeft om gehoord te worden. De beste manier om jongeren serieus te nemen is om goed door te vragen naar de motieven, achtergronden of redenen van hun standpunten.

Handvatten voor het doorvragen

- Hoe verbind jij [*het standpunt van de jongere*] met [*een Bijbelgedeelte of tekst*]?
- Kun je mij uitleggen hoe je tot deze conclusie bent gekomen?
- Ik waardeer wat je zegt over [*een goede gedachte over het onderwerp*].
- Benoem bij (hele) kritische opmerkingen allereerst uw waardering voor hun openheid bij het delen van hun kritische gedachten en ga daar op hun gedachte in.

Als catecheet kent u uw catechisanten het beste. Daarom raden wij u aan om deze handreiking kritisch te lezen en waar nodig in uw situatie aanpassingen te doen die de les ten goede zullen komen.

Schets van de les

De leerdoelen van deze les zijn de volgende:

1. De catechisant kan de verbinding leggen tussen hervormingen in de kerk en de vernieuwing van zijn/haar eigen hart.
2. De catechisant kan aan de hand van de Bijbelgedeelten uitleggen waarom hervormingen zonder vernieuwing van het hart mislukken.

Deze les heeft de volgende opbouw:

Thema	Dia	Inhoud	Benodigdheden
<i>Gebed</i>	2	Bidden voor 1. Een steeds weer terugkeren naar Gods Woord, zowel in Nederland als in het buitenland; 2. De Rooms-Katholieke Kerk – van waaruit het Protestantisme ontstaan is. 3. Wereldwijde kerk waar het Woord opengaat dat de Geest daar ook de harten verlicht; 4. Voor alle werkers die uitgezonden zijn om de rijkdom van het Evangelie te verkondigen.	
<i>Intro</i>	3	Opening van de les door een vraag.	x
	4	Stelling om relevantie van het thema te benadrukken.	x
<i>Denk & Deel I</i>	5	Actieve opdracht voor de catechisanten om een eigen thema op te schrijven met motief voor verandering.	Themakaartjes & pennen
<i>Bijbel</i>	6	Lezen en werken uit 2 Koningen 22.	Bijbel en werkblad
<i>Achtergrond Bijbel</i>	7	Schets van 2 verkeerde motieven om te hervormen: (1) Gouden kalf en (2) Jerobeam.	x
<i>Achtergrond Reformatie</i>	8-9	Schets van verschillende tegenstemmen in de periode van voor de Reformatie.	x
<i>Achtergrond Reformatie</i>	10	Schets van het begin van de protestantse Reformatie	x
<i>Achtergrond sola's</i>	11-12	Quiz over de 5 sola's van de Reformatie	x
<i>Denk & Deel II</i>	13	Reflectie op het gegeven motief door de catechisant en aanvulling met een ontbrekend (on)gezond motief voor de door hun gekozen verandering.	Themakaartjes & pennen
<i>Gesprek</i>	14	Verzamel de themakaartjes zodat u kunt kiezen welke thema's klassikaal	Thema kaartjes

		besproken worden. Dit voorkomt dubbele thema's.	
<i>Afronding</i>	15	Samenvatting.	
<i>Afronding</i>	16	Conclusie.	

Notities bij de dia

Dia 2 – Gebed

Begin de les met gebed en specifiek ook voor de rooms-katholieke gelovigen wereldwijd waaruit het protestantisme is ontstaan. Bidt ook voor andere stromingen binnen het Christendom waar het Woord opengaat en waarop wij ook hopen dat de Geest dit Woord toepast in het hart tot werkelijke vernieuwing. Bidt ten slotte voor alle werkers die uitgezonden zijn om de rijkdom van het Evangelie te verkondigen.

Dia 3 & 4 – Intro

Jongeren kunnen bij het woord ‘vernieuwing’ denken aan iets nieuws of iets wat ontbreekt te introduceren in de kerk. Bij het woord ‘hervormen’ zal eerder gedacht worden aan het teruggrijpen naar oude of verouderde structuren. De **kern** van het gesprek moet terug te leiden zijn naar het feit dat Bijbelse vernieuwing begint bij een terugkeer naar God. Dit is ook door de profeten in het Oude Testament voortdurend voorgehouden aan het volk. Werkelijke verandering begint én bij bekering én bij een terugkeer naar God en de woorden van Zijn verbond.

Het doel van **dia 4** is om de relevantie van de Reformatie voor jongeren zichtbaar te maken. Een goede openingsvraag die u als catecheet kan stellen is: waar denk jij aan bij de Reformatie? Is de geschiedenis van de Hervorming nog wel belangrijk of nuttig voor ons?

Ad. 1: Sola Scriptura kan verwarrend werken als hiermee wordt bedoelt dat alleen de Bijbel iets mag zeggen over de invulling van de kerk en het leven. Reformatoren verwezen uitgebreid de traditie van de Vroege Kerk. Tegenover de Rooms-Katholieke Kerk stelden zij echter dat de Bijbel de definitieve autoriteit is in elke discussie. Met andere woorden: traditie is nuttig maar ondergeschikt aan het Woord. De praktijk om de kerk ‘uit te stappen’ was zeker in de Middeleeuwen bijna ondenkbaar. Sterker nog, Luther benadrukt vaak in zijn werken dat ‘wij bij de waarachtige oude kerk gebleven zijn.’

Ad. 3 Wijs jongeren er opdat God **hen kan** en **wil** gebruiken. Hierbij kunt u de voorbeelden aanhalen van Jona die niet gewillig was maar wel geroepen werd. Denk ook aan Samuel die gewillig was en gehoorzaamde. Voor beiden heeft God zijn wegen. Als catecheet kunt u ook benoemen dat God juist aan pubers de gave heeft gegeven

om alle bestaande structuren opnieuw te evalueren (door een kritische houding) maar dat ook deze houding gescherpt moet worden door het Woord. Dat betekent een positief-kritisch verhouden ten opzichte van de traditie.

Dia 5 – Denk & Deel

Deel de themakaartjes en pennen uit aan jongeren of geef deze kaartjes mee aan het begin van de les. Het doel is dat zij in een bepaalde veilige setting de thema's kunnen benoemen waarvan zij denken/vinden dat deze veranderd zouden moeten worden.

Dia 6 – Bijbel & werkblad

Bij deze dia kunt u kiezen voor twee verschillende opzetten:

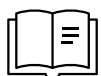
1. De catechisanten in groepen van 2 à 4 leden het Bijbelgedeelte (2 Koningen 22) laten lezen en de vragen op het werkblad laten maken. Sluit af met een plenaire bespreking.
2. Samen met de catechisanten het Bijbelgedeelte lezen en de vragen plenair behandelen (deze optie komt niet terug in de PowerPointpresentatie).

Notities bij Bijbelgedeelte

Context: In 2 Koningen 22: 1-7 wordt een introductie gegeven over koning Josia. Hij wordt gespiegeld aan de wetten die God door Mozes gaf over het gedrag van de koning (Deut. 2:27; 5:32; 17:20; 28:14). Dit herken je aan de bijzin 'en week niet af ter rechter- noch ter linkerhand.' Als een van de weinige koningen in Juda en Israël deed hij wat 'recht was in de ogen des HEEREN'.

Doel: aan de hand van deze passage wilt u als catecheet twee kerngedachten aan de jongeren meegeven.

1. God werkt de bekering en vernieuwing van het hart vaak door de gewone middelen en omstandigheden heen.
2. De vernieuwing van het hart (2 Kon. 22: 11 & 19) gaat vooraf aan de vernieuwing van het leven (2 Kon. 23).

Vers 3 – 10:

U kunt er op wijzen dat het wetboek 'bij toeval' gevonden werd. Bij herstelwerkzaamheden van de tempel wordt deze rol gevonden.

Soms kan bij jongeren de vraag leven: 'hoe kom ik nu aan geloof' of 'hoe werken geloof en bekering eigenlijk'? N.a.v. deze passage kunt u meegeven dat Josia bezig was met Gods huis, met de dingen van God. Hervorming of vernieuwing (onder kerkmensen) vloeit vaak voort uit een opnieuw gebruik maken van de middelen die God gegeven heeft om Hem te leren kennen.

We lezen niet over een kramp om te hervormen of het leven te beteren. Er is sprake van 'gewoonweg' betrokken en bezig te zijn met Gods huis. In het geval van Josia is hij bezig met het herstel van het vervallen gebouw.

Een lijn naar de Reformatie kan getrokken worden met een blik op Luther: geen extreme gevoelsmatige of emotionele voorbereidingen, maar omgang met het Woord. Het bestuderen van de Bijbel leidde bij Luther tot een geestelijke doorbraak. Over Calvijns bekering kan worden opgemerkt dat hij het zelf omschreef als een 'getrokken worden tot gehoorzaamheid' tijdens het lezen van de Schrift.

Vers 11 – 20

Leg bij deze verzen de nadruk dat de hervorming niet gericht is op het veranderen van gedrag maar allereerst van het hart. Hierbij kunt u vermelden dat in het volgende hoofdstuk allerlei acties, handelingen en gedragingen volgen die in lijn zijn met Gods wil. Maar deze handelingen beginnen wel bij de verootmoediging van het hart tegenover God (vers 11 en 19). Een andere lijn die u kunt aanstippen is de rol van de gemeenschap in deze situatie. Dit is zichtbaar aan het openbare karakter waarin de wet aan de koning wordt voorgelezen.

Dia 7 – 9

Deze dia's zijn vooral ter illustratie bedoeld van het volgende leerdoel: sommige veranderingen kunnen voortkomen uit oprechte motieven of verlangens tot herstel, vernieuwing of zelfs tot behoud van de religiositeit (gelovigheid) van mensen door geloofspraktijken zichtbaar (gouden kalf) of gemakkelijker/bereikbaarder (kalveren te Bethel en Dan) te maken.

Probeer zoveel mogelijk een zwart-wit gesprek over goed en fout te vermijden. In plaats daarvan leg de nadruk op het feit dat wij als mensen geneigd zijn om in de kerk vaak met goed bedoelde intenties of motieven zaken in Gods Woord te veranderen in een poging de boodschap dichter bij de mensen te brengen.

Bij **dia 8 & 9** kunt u illustreren dat tegenstemmen in de kerk nog niet altijd leiden tot werkelijke verandering. Er kan onderscheid gemaakt worden tussen kritiek die gericht is op de vormen (zoals enkele rooms-katholieke tegenstemmen) en kritiek die gericht is op de fundamentele fouten van de kerk (zoals bij hervormde tegenstemmen). Beide tegenstemmen komen uit de tijd vlak voor de protestantse Reformatie. Hieronder reiken wij een aantal voorbeelden:

Geert Grote uit Deventer was iemand die opstond tegen de verwereldlijking binnen de toenmalige kerk. Hij streefde naar innerlijke vroomheid en een terugkeer naar een situatie zoals deze was in de begintijd van het Christendom. Door onderwijs wilde hij het volk hervormen. Hij was maar enkele jaren actief als 'boeteprediker' en trok grote groepen toehoorders. Hij bekritiseerde de geestelijkheid en wereldlijke regering met naam en toenaam. Daardoor maakte hij veel vijanden. Hij kreeg een preekverbod. Hij stierf aan de pest toen hij 44 jaar oud was.

De **Waldenzen** ontstaan in het zuidoosten van Frankrijk waar Petrus Waldus na het lezen van het leven van een heilige tot nadenken komt. Hij verkoopt alles en laat gedeelten uit de Bijbel vertalen (m.n. de Psalmen en de Evangelien) en gaat deze bestuderen. Hij trok rond met een gemengd gezelschap om de misstanden in de toenmalige aan te tonen, waaronder de verering van heiligen, het vagevuur, pausdood en het kloosterwezen. Nadrukkelijk wezen zij op de Heilige Schrift als enige bron van Goddelijke openbaring en Jezus als enige Middelaar en weg tot God. Verschillende belangrijke Waldenzen werden op de brandstapel ter dood gebracht, anderen vluchten naar Noord-Italië en het zuiden van Zwitserland.

John Wycliffe vertoont sterke overeenkomsten met de Luther. Beiden sterk beïnvloed door Augustinus en uiten in hun werken scherpe kritiek op de mis, transsubstantiatie, het offerkarakter van de mis, de aflaten, het kloosterwezen, verering van heiligen, het pausambt, de verkeerde invulling van het priesterambt, de vijf sacramenten, het vagevuur, etc. Beiden legden de nadruk vertalen van de Schrift in de volkstaal en het Woord als enige en ultieme bron van openbaring en invulling van kerk en leven.

Ook bij **Johannes Hus** ontdekken we de radicale terugkeer naar het Woord van God als ultieme bron van openbaring. De belangrijkste misstanden die Hus aan de kaak stelde, waren de wijdverbreide simonie (koop of uitruil van ambten), corruptie, de handel in relieken en aflaten. De kritiek die Hus in de jaren 1400-1410 leverde, was diepgaand beïnvloed door de John Wycliffe. Ook hij vertaalde de Bijbel in de volkstaal en liet deze verspreiden. Hij werd in de banvloek gedaan (in Praag en omstreken moesten alle mensen hem mijden), in 1415 vond hij de dood op de brandstapel.

Dia 10 – Het begin van de Reformatie

Nu we enkele tegenstemmen hebben gezien, wordt het tijd om stil te staan bij de reformator Maarten Luther. Daar waar Wycliffe zich al beriep op de Schrift voor leer en leven, zien we in het leven van Luther een krachtmeting met de wereldlijke en kerkelijke gezagdragers van zijn tijd. Op de bekende Rijksdag in Worms weigert Luther zijn boeken en leringen te herroepen, mits de Heilige Schrift hem hiervan overtuigt (Sola Scriptura: Alleen de Schrift). Naast alle andere sociaal, economisch, culturele factoren, is het met name het gelovig beroepen op de Schrift als enige autoriteit voor leer en leven wat –in contrast tot de 'tegenstemmen'– tot een doorbraak leidt. Het leidde echter niet tot een hervorming van de bestaande kerk naar het Woord. Maarten Luther werd de kerk uitgezet, terwijl hij juist de kerk terug wilde brengen in lijn met de Schrift en de vroegchristelijke traditie.

Dia 11 & 12 – Quiz over de 5 sola's

Dit is een extra verdieping. Nu de catechisanten kennis hebben gemaakt met Luther's vasthoudendheid aan de Heilige Schrift (Sola Scriptura) is het tijd om de andere vier sola's te bespreken. Afhankelijk van de voorkennis van de groep is het verstandig om de sola's kort door te nemen en te vragen of de catechisanten er mee bekend zijn. Vervolgens kunt u plenair of in groepsverband vragen om de vijf sola's te koppelen met haar tegenhangers. Deze opdracht helpt de catechisanten om helder te krijgen wat de 5 sola's inhouden, door ze te zien als reactie op de misstanden in de toenmalige kerk. Telijkertijd zijn de sola's ook een spiegel voor de kerk nu, maar ook voor het persoonlijke leven. Op dia 12 kunt u de antwoorden vinden. Als de groep 'open' genoeg is kunt u vragen welke van de sola's de catechisant het meest aanspreekt.

Sola fide (Alleen door geloof)

In de toenmalige kerk dacht men dat de mens ook moet bijdragen aan de verlossing, bijvoorbeeld door het doen van goede werken. De reformatoren benadrukten dat de mens alleen door geloof gered wordt. Door het geloof krijgt de mens deel aan datgene wat Christus verdiend heeft.

Sola gratia (Alleen door genade)

De verlossing is enkel Gods genade of verdienste. Een mens kan zelf niet aan de verlossing bijdragen. Ook het geloof is een genadegave van God. Door het geloof kan de mens delen in de weldaden welke Christus verdiend heeft.

Sola Scriptura (Alleen de Schrift)

De reformatoren benadrukten dat de Bijbel, het Woord van God, betrouwbaar is en dat de mens aan de Bijbel genoeg heeft om te weten hoe men zalig kan worden. In de toenmalige kerk was naast de Bijbel ook de traditie belangrijk, dat is: de uitleg van de Bijbel zoals deze door kerkvaders, pausen en concilies was overgeleverd.

Solus Christus (Alleen Christus)

De reformatoren benadrukten dat de mens aan Christus genoeg heeft voor de eeuwige redding. In de toenmalige kerk had men ook heiligen, waaronder Maria, waar men voorbede vroeg of priesters die een bemiddelende rol hadden in het heil.

Soli Deo Gloria (Alleen God de eer)

De verlossing van onze zonden is enkel bewerkt door Christus, door Zijn offer aan het kruis. De mens heeft en kan hier niets aan toe te voegen. De verlossing is dan ook enkel te danken aan God, Die Zijn Zoon in deze wereld gezonden heeft voor arme zondaren. Daarom is God de Enige die alle eer en aanbidding waard is.

Dia 13 – Denk & Deel II

Deze opdracht bouwt voort op het themakaartje. Na het bedenken van een onderwerp en het benoemen van een reden tot verandering gaat de catechisanten aan de hand

van de Bijbelgedeelten reflecteren of hun motivatie wel of niet gezond is. Dit kan voor een bepaalde groep wellicht wat ingewikkeld zijn. Als catecheet kunt u beslissen of u deze opdracht uitvoert of gelijk doorgaat naar het gesprek (dia 12). In dit gesprek vraagt u door naar gezonde en ongezonde motieven die aangevoerd worden bij een thema die de jongeren op hun kaartje hebben geschreven.

Dia 14 – Gesprek

Haal de themakaartjes bij de catechisanten op en bespreek enkele kaartjes. Het voordeel van deze methode is dat het veiligheid en anonimiteit biedt aan de schrijvers van de kaartjes. U kunt de onderwerpen zelf kiezen om herhaling te voorkomen. U kunt ook inzoomen op bepaalde motieven of redenen die worden aangevoerd om tot een verandering te komen.

Probeer voortdurend de jongeren te spiegelen, aan de hand van de besproken Bijbelgedeelten. Bevraag hen vriendelijk of de aangevoerde motieven goed zijn, hoe je dat kunt beoordelen en of de veranderingen ook daadwerkelijk mensen dichterbij God brengen.

Jongeren zijn in de regel allergisch voor standaardantwoorden. Vermijd deze dan ook. Wel kunt u het gesprek sturen in de richting van de **nuchtere verantwoordelijkheid** van de mens om sommige keuzes te maken in het licht van zowel de Schrift als praktische overwegingen die tot een bepaalde keuze leiden.

Neem bijvoorbeeld het orgel. Jongeren zullen in de regel willen veranderen van muziekinstrument en muziekstijl. Een argument als 'dit hoort bij de traditie van de kerk' zullen jongeren niet meer accepteren, zeker niet als jongeren weten dat een reformator als Calvijn helemaal geen muziekinstrument in de eredienst wilde hebben vanwege het, niet direct verkeerde, inzicht dat de stem het beste middel is om God te eren. Daarnaast zijn er geen Bijbelse voorschriften die gebieden dat in de eredienst alleen een orgel mag worden gebruikt. Echter, als catecheet kunt u erop wijzen dat gezonde, nuchtere overwegingen ook bruikbaar zijn om te beoordelen of veranderingen nodig zijn. Hierin kan zichtbaar worden dat het veranderen van muziek**vorm** vaak een symptoom is van een diepere vraag naar verandering namelijk een tekst die jongeren meer in het hart aanspreekt. Of dit beter is, is natuurlijk een onderdeel van het gesprek.

Wellicht kunt u als catecheet ook wijzen op de generaties in de kerk die niet graag willen veranderen maar kijk uit met deze illustratie. Niet willen veranderen om niet te willen veranderen is net zo on-Bijbels als het willen veranderen om te veranderen. De bedoeling van deze gedachtelijn is om jongeren bewust te maken dat veranderingen ook gevolgen hebben voor oudere generaties die vaak ook heel trouw zijn geweest aan de kerk. Ook kunt u benoemen dat veranderingen in de kerk nooit alleen een zaak van winst is. Er gaat ook vaak iets verloren. Weegt de winst dan op tegen het verlies? Het zou mooi zijn om de catechisanten bewust te maken van de impact van veranderingen op de hele gemeente en dat 'succesvolle' veranderingen vaak ook breed gedragen worden in de gemeente. Hier kunt u de jongeren ook spiegelen: in hoeverre verdiepen zij zich actief in de leefwereld van ouderen die anders tegen bepaalde thema's aankijken?

Dia 15 – Denk & Onthoud

Met deze dia kunt u de belangrijkste leerdoelen langslopen.

Dia 16 – Conclusie

Met deze dia sluit u de catechese les.

Verantwoording

Deze catecheseles is samengesteld door Stichting IRS met medewerking van Stichting NET Foundation.

NET Foundation rust wereldwijd voorgangers, docenten en evangelisten toe, zodat zij het Evangelie met hart, hoofd en handen kunnen delen.

Onze studenten worden eerst (online) getraind door middel van een tiental cursussen. Daarna geven zij de kennis weer door aan anderen, die het op hun beurt weer toepassen in hun gemeenten. De impact van NET Foundation is hierdoor duidelijk zichtbaar. Op dit moment worden de cursussen in meer dan 25 landen door ruim 2.300 studenten gevolgd. Daarnaast rust NET ook docenten op Bijbelgetrouwe scholen en seminaries toe om goed (online) onderwijs te verzorgen. Hiervoor werkt NET samen met ruim 50 partners in Zuid-Amerika, Afrika en Azië.

Wil je meer over NET weten? Kijk dan op www.netfoundation.nl. Wil je dat wij een (catechese)les verzorgen over het thema zending of onderwijs? Boek dan onze bus met VR-brillen op <https://net-experience.nl>.

Stichting IRS ondersteunt kleine protestantse gemeenten en missionaire initiatieven in Zuid-Nederland, België, Oostenrijk, Spanje, Polen en Italië.

IRS ondersteunt gemeenten die veelal weinig middelen hebben om hun eigen bestaan te bekostigen, om hen zo in staat te stellen de rijkdom van het Evangelie te delen in hun eigen omgeving. Hierbij valt te denken aan financiële steun in de opstartfase van een gemeente, het bekostigen van evangelisatieactiviteiten en beschikbaar stellen van evangelisatiematerialen. Daarnaast verzorgt Stichting IRS toerustingscursussen voor het evangelisatiewerk onder veelal seculariserende rooms-katholieken. Lees meer over IRS op www.irs.nu, volg de toerustingscursussen via www.irstoerusting.nl of boek de lezing "Is er een nieuwe Reformatie nodig in 2025?" via www.hervormingsdag.nl.